

Лингвистика и филологија

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

ИДАЈЕ

А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:

А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВШ

11-13

1931-34

КЊИГА XI

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1931

Budući da.

1. Upotrebu srpskohrvatskoga kausalnoga veznika *budući da* razložili su Daničić u Ak(ademijskom) rj(ečniku) I, str. 368^b—371^a pod riječju *biti* (*budem*) i Maretić u svojoj Gramatici i stilistici § 506, b. (u 2. izd. 503a.) i u bilješki uz § 628. Ali su ostala još neka pitanja, koja bi trebalo objasniti. Stoga držim, da neće biti izlišno, ako se iznova pokuša da prikaže razvoj upotrebe izričaja *budući bez da* i s njim. Primjerâ su Daničić i Maretić (prvi i iz starije literature) naveli toliko, da će dostajati i za moju svrhu, te ću se samo njima i poslužiti.

2. *Budući* je adverbijalizirani particip prezenta akt. glagola *biti*, i to, kao i drugi adverbijalizirani participi, oblikom nominativ plurala muškoga roda, kao što držim da je dokazao Daničić u svojoj Istoriji oblika str. 346. itd., a priznao i Leskien u svojoj knjizi Serbo-kroatische Grammatik I, str. 552. i d. Kao adverbijalizirani nominativ upotrebljava se *budući* poput drugih adverbijaliziranih participa za kojigod broj i kojigod rod ponajviše u smislu nominativa. Ali pored adverbijaliziranoga participskog oblika ostao je tome participu i adjektivni oblik *budući-a,-e* u atributnoj službi sa značenjem lat. 'futurus'. A kao adverbijalizirani particip upotrebljava se *budući* u apozitivnoj službi, tj. tako, da zamjenjuje sporednu adverbijalnu rečenicu: temporalnu, kausalnu, koncesivnu. Kausalni smisao već od početka i preteže, pa taj se smisao obliku *budući da* kao vezniku i ustalio.

3. Kao particip glagola *biti* upotrebljava se *budući* isprva samo tako, da u sporednoj rečenici, u kojoj predikat čini imenica ili pridjev ili particip preterita akt. II ili particip preterita pasiva s kopulom, zamjenjuje kopulu. Evo nekoliko primjera s naznakom, u kakom značenju *budući* u kojem dolazi:

a) *budući* s imenicom ili s pridjevom: Ti *budući* čovjek, činiš tebe samoga boga. N. Ranjina 84 (premda si čovjek; konces., u Vuka: Ti čovjek *budući* gradiš se bog. Jov. 10, 33. — σὺ ἄνθρωπος ὢν). — Ja *budući* ubog ni sebi nijesam dobar ni drugu. M. Držić 203. (= jer sam ubog; kaus.). — Ove knjige rečeni fra Matije ispisa *budući kapelanom* u Sarajevu. M. Divković, Nauk 42^{b1}) (= kad je bio kapelanom;

¹) Citiranje je svagdje udešeno prema Akad. rj.

temp.). — Kako se može čovik priporoditi *budući star*. J. Bandulavić 204. (= ako je star; hipot). — A Josif..., *budući pobožan* i ne hoteci je javno sramotiti, namisli je tajno pustiti. Vuk, Mat. 1, 19. (= jer je bio pobožan; kaus.: δίκαιος ἄν). — Vi, *zli buduci*, umijete dobre dare davati djeci svojoj. Vuk, Luka 11, 13. (= premda ste zli; konces.: πονηροὶ ὑπάρχοντες).

b) *budući* s participom pret. akt. II i s participom pret. pas.: Radat ishodi umoren *budući iskao* Miljenka. M. Držić 95. (= jer je iskao M.; kaus.). — Porušena u crnilu veći dio ležiš pusta, *izgubila buduć* silu i od ruku i od usta. I. Gundulić 370. (= jer si izgubila; kaus.) — Tako *budući* ga *uskrisio*, dade ga majci živa. F. Lastrić, Ned. 265. (= kad ga je uskrisio; temp.) — Prorok dakle *budući bio i znao* da zakletvom zakleo se je njemu bog... govorio je od uskrsnutja. A. Velikanović, Upuč. 1,188. (= kad je prorok bio i znao; kaus.) — Ovi (apostoli) *budući karani, bijeni i mučeni*, veseljahu se. J. Banovac, Razg. 68. (= premda su bili karani itd.; konces.). Particip *budući* s participom preterita akt. II. drugoga glagola zamjenjuje perfekat ovoga glagola.

Iz ovih primjera (pod *a.* i *b.*) vidi se, da je u njima subjekat participu isti kao i glavnomu glagolu, a značenje makar da može biti i temporalno i kausalno i koncesivno i (rijetko) hipotetičko, ipak preteže kausalno.

4. Ali subjekat participa može biti i različan od subjekta glavnoga glagola, koji može biti i bez subjekta. Primjeri će se navesti pod *a.* i *b.* istim redom kao i u § 3.

a) *Budući cesarom* dobri Teodosij, biše u Carigradu jedan plemenit človik. F. Vrančić, Živ. 81. (= kad je bio cesarom; temp.) — *Budući kršćenica*, zato joj se ne pristoji idolom klanjati se. F. Glavinić, Cvit 310. (= kad je kršćenica; kaus.). — *Budući* tebi *kriva*, još me s neba trijes ne skrši? J. V. Bunić, Mand. 11. (= premda sam tebi kriva). — *Ne budući* pristanište *zgodno* za zimovnik, svjetovahu mnogi da se odvezu odande. Vuk, Djela ap. 27, 12. (= kad nije bilo zgodno; kaus.: ἀνευθέτου δὲ τοῦ λυμένους ὑπάρχοντος).

b) Pridoše na greb *budući* ve *isteklo* sunce N. Ranjina 123.^b (= kad je bilo već isteklo s.; temp.) — Ne pomaže otvoriti oči na smrti, *budući zatvorio* ih u život svoj. P. Posilović, Nasl. 21.^b (= jer si ih zatvorio; kaus.) — Koje zemlje uživanje *budući* njemu *bio obećao*, ništa ne manje i on i njegovi posljedni hodili su od mjesta do mjesta. J. Matović 325. (= premda je bio obećao; konces.). — Ja *budući znao* ispisati prelo, kolo i divan, valja da sam tu svagdi bio. M. A. Relj-

ković, Sat. 9. (= kad sam znao; kaus.) — Vaša nastojanja ne ću brojiti, *budući* svima dobro *poznana* E. Pavić, Ogled V. (jer su poznana; kaus.)

I u tima primjerima *budući* može imati temporalno, kausalno, koncesivno značenje, ali kausalno i ovdje preteže. Što pak particip ima drugi subjekat nego glavni glagol, pa što je particip upravo adverbijalizirani nominativ (§ 2), zato se particip sa svojim subjektom može označiti kao apsolutni nominativ, osobito onda, kad u glavnoj rečenici nema zamjenice, koja bi se na njegov subjekat protezala. U takovoj konstrukciji dolaze adverbijalizirani participi (part. prez. akt. i pret. akt. I) i drugih glagola; na pr. Tako *one* tijo *govoreći*, puče puška iz kauske vojske. N. pjes. Vuk III, 555. (isp. Maretića, Gram. i stil. § 628, a, u 2. izd. ib.).

5. Osim rečenih slučajeva ima i taj, da je particip *budući* bez subjekta; na pr. Tako *budući* nikoga se ne imam bojati. M. Divković, Nauk 60.^b [= kad je(st) tako; kaus.]. Oblik glagola *biti*, koji se zamjenjuje participom, *je(st)* nije kopula, nego ima svoje pravo konkretno značenje ("jest, stoji, biva"). Evo još jedan primjer: Može biti bi pravo bilo da se grijeh nje već ne liči, *buduć* joj *se oprostilo* po nebeskoj božjoj riči, I. V. Bunić, Mand. 3. (= jer joj se oprostilo; kaus.); *je*, koje se zamjenjuje participom, ovdje je kopula, jer je *oprostilo se (je)* upravo perfekat. U svima primjerima, što ih Daničić navodi (Ak. rj. I str. 370.^a pod *b.*), značenje je participa kausalno. Ali particip *budući* nije u svima bez subjekta; na pr. *Budući pravo*, da se svakomu svoje dade, zato može se zadovoljština iskati. A. Bačić 48. (= kad je pravo; kaus.). Ovdje držim da particip *budući* nije bez subjekta, nego da eksplikativna rečenica sa (*to*) *da* čini subjekat (isp. Ak. rj. I 354^a), *pravo* predikat, a *je*, koje se participom *budući* zamjenjuje, kopulu [kad je pravo (*to*) *da* —]. Takav je i ovaj primjer: Potezani bit ne mogu, *ne budući drago* bogu. J. Kavanjin 296 [= jer nije drago bogu (*to*), *da* budu potezani].

6. U netom navedenom primjeru iz A. Bačića 48. našli smo, da subjekat participa *budući* može činiti srednji rod pokazne zamjenice (*to*), kojemu se sadržaj kazuje eksplikativnom rečenicom sa *da*, a predikat srednji rod pridjeva (*pravo*), koji particip, zamjenjući kopulu, sastavlja sa subjektom. Ali uz taki subjekat (*to da* —) može činiti predikat i sam glagol *biti* u svom pravom konkretnom značenju, a u obliku participa, kojim se zamjenjuje finitni oblik njegov; na pr. *Budući (to) da* kiša pada, ostat ćemo kod kuće [= jer je(st) *to*, *da* kiša pada]. Tim se postiže *to*, da se uz *budući (da)* mogu nalaziti ne samo nominalni oblici (imenica, pridjev, partic. pret. akt. II), nego i finitni

oblici glagolski. A posljedak je tomu, da se *budući da*, uz koje se nalazi finitni oblik glagolski, shvata kao (kausalni) veznik kao i *kad* ili *jer*, uz koje dolazi tako isto finitni oblik glagolski [na pr. *budući da* kiša pada = *kad (jer)* kiša pada].

Mnogo primjera navode Daničić u Ak. rj. I, str. 370.^{a,b} i Maretić u Gram. i stil. § 506,b. Evo ih nekoliko: Sime, koje među drače i trnje pada, ne more klasa učiniti niti doći na zrilost *budući da* ga drača i trnje zatuši. F. Lastrić, Od' 188. — Po ovome možemo poznati, da koristi ovoga svita nisu nam potribite, *budući da* ćemo ji brzo ostaviti. J. Banovac, Razg. 85. — *Budući da* mi ovo nije moguće, zato prostrt u duhu priponizno uzdišem. A. Kanižlić, Bogoljub 110. — Apostoli, ako su i siromasi spolja pokazivali se, al u samom djelu, *budući da* su boga pri sebi imali, najbogatiji jesu bili. J. Rajić Fouč. 1, 7. — *Budući da* nije dobro videla, zato nije mogla odmah da uvrze. Vuk, N. posl. 178.

U narodnim umotvorinama ne dolazi ni particip *budući* uopće, pa ni veznik *budući da*.

7. Pored rečenica sa *da* veže se s participom *budući* isto takova rečenica bez *da*; na pr. Ne bi se ti začudio u ovakom slučaju tomu slepcu, *budući* on ni zrake ni dobroće bisera ne vidi? J. Rajić, Ponč. 1, 7. U takovim primjerima, koji su vrlo rijetki (Daničić u Akad. rj. I, str. 370.^b osim spomenutoga navodi samo još jedan primjer isto iz 18. v.), držim da je *da* izostavljeno stoga, što se *budući* uz *da* više ne osjeća kao particip, nego samo kao kausalni veznik, a što *da* uza nj znači, zaboravilo se; tako se prema drugim kausalnim i drukčijim veznicima, uz koje *da* ne dolazi, i kod *budući* stalo izostavljati.

8. Kadšto se u nekih pisaca 17. i 18. vijeka *budući (da)* sastavlja s kojim ponajviše kausalnim, rijetko koncesivnim veznikom, da bi mu se kausalno ili koncesivno značenje bolje istaklo. Takovi su s kausalnim značenjem oblici: a) *jer budući da*, b) *budući bo*, c) *zašto budući*, d) *za budući da*; s koncesivnim značenjem oblik: *budući prem*. Ova pojava odgovara onoj iz grčke i latinske gramatike poznatoj, da se apozitivni (adverbijalni) particip makar kojega glagola sastavlja s veznikom, koji pokazuje, u kakom se značenju ima particip razumijevati. U toj službi zove se veznik supplementum participii. Tako dolaze kausalni veznici ὡς 'kako', ἄτε 'što' uz kausalni particip, a koncesivni καί lat. *etiam*, καίπερ lat. *quamvis* uz koncesivni; na pr. ἄτε πυκνοῦ ἐόντος τοῦ ἄλσεος οὐκ ἄρων οἱ ἐντὸς τοῦς ἐκτός, ὃ τι ἐπρησσον. Herod. VI, 79. '(zato) što je bio

gust gaj, oni u njemu nijesu vidjeli onih izvan njega, što je snjima bivalo.' — (Milites) *quamvis recusantem* ultro in Africam sunt secuti. Suet. Cars. 70. 'premda je odbijao.' Isp. Kühnera — Gertha grč. gram. II 96 i d., Kühnera — Stiegmanna lat. gram. II, 445. Tako držim da se kausalni ili koncesivni veznik mogao sastavljati i s participom *budući*, dok još oblik *budući da* nije bio postao kausalni veznik, ali je mogao ostati uza nj i poslije. Pa onda se dobio oblik, kao da su dva kausalna veznika sastavljena kao na pr. u *jerbo*; *zašto bo* (isp. Ak. rj. IV, 596;^b za *jerbo*, i I 462.^a za *zašto bo*), gdje se drugim ističe kausalno značenje prvoga (isp. i kausalno *cijec jer*, (*za*-*radi jer*, koncesivno *prem jer* (Ak. rj. IV, 594.^b). Druge navedene konstrukcije po onom, što je rečeno, razumiju se lako, a za onu pod *d* (*za budući da*) valja mi reći, da u primjeru: Odgovori sotona, da se zaludu ona ženska glava ispovidaše i plakaše, *za budući da sakrila bijaše* jedan grih. I. J. P. Lučić, Doct. 21. — *za budući da sakrila bijaše* stoji mjesto *za što jest* (*stoji, biva*) (*to*), *da sakrila bijaše*, pa je *što jest* (*to*) *da* zamijenjeno participom *budući da*, a za je ostalo s istim smislom kao *zašto*. I *budući prem* u primjeru: *Budući prem* ova tako . . . ništa ne manje naredeno bi . . . J. Matović 209., koji Daničić u Ak. rj. ne navodi među primjerima, o kojima se ovdje radi (I str. 370—1), nego na str. 369.^b — stoji mjesto *ako prem ova tako jesu*, pa je *ako ova tako jesu* zamijenjeno participom *budući ova tako*, a *prem* je ostalo naznačujući, da particip *budući* ima koncesivno značenje.

Navest ću još par primjera — za onakove konstrukcije, za koje je naprijed rečeno, da se tako razumiju: *Zašto mučenik budući* u veri stalan, čini mu glavu odsići F. Glavinić, Cvit 289. — Nije dopušteno reći krivo svjedočanstvo protiva sebi, *budući bo* na neki način svaki iskrnji sebi. J. Matović 407 (Daničić i ovaj primjer navodi na str. 369.^b Ak. rječnika).

Sve rečeno kombiniranje imalo je smisla, dok je samo *budući* moglo imati ili temporalno ili kausalno ili koncesivno značenje, da bi se pokazalo, kakvo značenje ima. Ali kad je *budući da* dobilo stalno značenje kausalnoga veznika, sastavljanje s drugim kausalnim veznikom nema više pravoga smisla. Što se ipak događa, može se držati za dokaz, da se i *budući da* (bar isprva) moglo nalaziti i u drugom smislu.

9. Napokon dolazi i konstrukcija participia *budući* s infinitivom, ali samo u jednoga pisca (D. Ranjine); na pr.: Još čijem tužu ja, *budući ti doći* 34^b (= kad budeš ti doći, kaus.; Daničić drži da *bu-*

dući ti doći znači: 'ako budeš ti doći', ali čini se, da bi i to *ako* bilo kausalno.

10. Još na jedno pitanje držim da mi valja pokušati odgovoriti: zašto naime *budući da* kao veznik dolazi samo u kausalnom smislu, dok *budući*, kad nije veznik, može imati i temporalan ili kausalan ili koncensivan smisao? *Budući* je apozitivan particip. Kod toga pak participa odnošaj između izričaja s participom i onoga s glavnim glagolom čini se da je prvobitno temporalan. Ali temporalan je odnošaj često i kausalan, tako da izričaj s participom pokazuje povod onome što glavni glagol znači. Zato temporalni veznici mogu služiti i kao kausalni; na pr. srpskohrv. *kad*, *pošto*, grč. *ἐπει* lat. *cum*, njem. *weil* (srarije *dieweil* = *die Weile*: 'die Zeit, während'). Evo primjer: Carev sin *čujući* za to jezero krene jedno jutro kradimice od oca. Vuk. N. prip². 153. (= *pošto* je čuo -- zato što je čuo). Radad ishodi umoren *budući* iskao Miljenka, M. Držić 75. (*pošto* je iskaō = jer je iskao). Kausalan odnošaj može postati i koncensivan; na pr.: Kraljev sin.... cijeli svijet *obišavši* ne može naći za sebe devojkicu. Vuk N. prip². 220. Pripovjedač kaže, da kraljev sin ne može naći za sebe djevojke, a tome se on čudi, jer je kraljev sin cijeli svijet obišao (isp. primjer sa *budući vrem* naveden u § 8). — Ti *budući* čovjek činiš tebe pravoga boga. N. Ranjina 84. (Jevreji se tomu, da se Isus gradi bogom, čude, jer je čovjek). Dok je *budući* samo, osjeća se još kao particip, pa dolazi i u temporalnom i u koncensivnom značenju. Ali kad je u obliku *budući da* postalo veznik, kausalno je značenje pretežno posve. Tomu je po svoj prilici uzrok, što se onda postojanje (bivanje) onoga, što se rečenicom sa *da* kazuje, participom *budući* osobito ističe (*budući da* kiša pada = kada stoji to, da kiša pada). Čovjek bi rekao, da se pretpostavlja hipotetička perioda, kojoj se sa *budući da* uvjet izriče kao ispunjen, hipotetička pak perioda, kojoj je uvjet ispunjen, sama sobom prelazi u kausalnu (ako kiša pada, ostatak ćemo kod kuće — kad biva to, da kiša pada, ostatak ćemo kod kuće). Osim toga treba na um uzeti, da je veznik, koji je mogao imati baš kausalno značenje, jeziku dobro došao, jer kausalnoga veznika, koji bi se upotrebljavao i u prepozitivnoj i u postpozitivnoj rečenici, jezik upravo nije imao (*kad* nije samo kausalan veznik, a *jer* se upotrebljava ponajviše u postpozitivnoj rečenici). Tako je jezik (upravo književnici, jer iz narodnoga govora nema primjera), veznik, koji se kao kausalni mogao upotrebljavati i u prepozitivnoj i u postpozitivnoj rečenici, objeručke prihvatio i u toj funkciji zadržao.